

Zabytki i ciekawe obiekty w Gminie Rytwiany

Pokamedulski zespół klasztorny Pustelnia Złotego Lasu w Rytwianach

XVII w. pokamedulski zespół klasztorny Pustelnia Złotego Lasu w Rytwianach, to druga po podkrakowskich bielanych placówka kamedułów z Kongregacji Góry Koronnej na ziemiach polskich, zaliczana do najważniejszych polskich założeń monastycznych z I poł. XVII w.

Dogodne warunki do życia przejawiającego się modlitwą złączoną z pracą kameduli znaleźli w Rytwianach, w miejscu oddalonym od skupisk ludzkich, na wzniesieniu, z dostępem do wody.

Fundatorami założenia byli ówczesny wojewoda krakowski Jan Magnus Tęczyński i jego brat Gabriel, wojewoda lubelski. Położyli oni podstawy pod erem zwany - Silve Aurea - Pustelnia Złotego Lasu. Wyboru lokalizacji dokonali zakonnicy przybyli z podkrakowskich Bielanych w 1617 roku.

Uroczyste położenie kamienia węgielnego miało miejsce 1 maja 1624 roku. Konsekracji świątyni dokonał bp Tomasz Oborski 27 września 1637 roku nadając świątyni tytuł Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny. Proces fundacyjny wspierali licznymi nadaniami kolejni właściciele Rytwian, wywodzący się z rodów Opalińskich, Sieniawskich, Czartoryskich, Lubomirskich, hrabiów Potockich i książąt Radziwiłłów oraz okoliczni dobroczyńcy.

Na przestrzeni 200 lat erem w Rytwianach był nie tylko ważnym miejscem na mapie fundacji kamedulskich, lecz także odgrywał znaczącą rolę w życiu okolicznego duchowieństwa, społeczności oraz gości stukających do furty. Pozostałe do dzisiaj źródła archiwalne oraz pamiątki archeologiczne pozwalają wejrzeć w życie codzienne eremity, jak też służby klasztornej. Po kasacie klasztoru w 1825 roku zmienne koleje losu przyczyniły się do stopniowej dewastacji obiektu.

„Symbolem tego czasu jest decyzja z lat 40. XIX w. o rozbiórce kilku domków eremickich, czy zamienienie części budynków mieszkalnych w klasztorze na obory, stajnie itp. Remontowano wówczas jedynie kościół, w którym sprawowano nieregularnie msze dla okolicznej ludności. W 1860 r. stan ten próbowali odmienić ówczesni właściciele Rytwian - Katarzyna z Branickich i Adam Potocki, poprzez przekazanie dawnego kamedulskiego eremu sandomierskim Reformatom. Głównym ich zadaniem było sprawowanie posługi duszpasterskiej dla okolicznej ludności, dlatego też w latach 1861-1864 przeprowadzili remont świątyni, połączony z zakupem nigdy nieistniejących w niej ruchomości (w tym ambony i organów). W okresie tym wykonano także doraźne naprawy budynków klasztornych i eremów. W 1864 r. za pomoc powstańcom władze skasowały rytwiańską wspólnotę Reformatów, a kościół stał się filią parafii w Staszowie”. (...)

„W latach 1925-1927 na krótki czas w klasztorze ponownie zamieszkali kameduli. 28 grudnia 1932 r. kościół, otaczający go tzw. cmentarz konwentualny, dwie figury św. Barbary i Agaty oraz klasztor wpisano do rejestru zabytków. W 1935 r. powołano przy świątyni parafię i usytuowano cmentarz parafialny.

Pod koniec lat 50. XX w. rozpoczęto kilkuletnie prace konserwatorskie przy wyposażeniu kościoła. W tym okresie wyprowadzili się ostatni lokatorzy mieszkający w budynkach poklasztornych. W latach 1966-76 dokonano konserwacji „Eremu Tęczyńskiego”. W latach 1985-1999 prowadzono konserwację wyposażenia i wystroju świątyni (stall zakonnych, kaplic pw. św. Krzyża i św.

Romualda). W 2001 r., dla ratowania całego kompleksu, powołano w nim Diecezjalny Ośrodek Kultury i Edukacji „Źródło”. Prace adaptacyjne dla tego Ośrodka zostały szeroko zakrojone i obejmowały m.in. roboty remontowo-adaptacyjne i konserwatorskie w budynku „Ereму Tęczyńskiego”, odrestaurowanie i adaptację budynku zachodniego (bramnego) i południowego (dawny gospodarczy) oraz odbudowanie nieistniejącego narożnika łączącego oba skrzydła klasztorne. Ponadto odtworzono – zgodnie z zachowaną ikonografią – dwa mury oddzielające teren przykościelny od klauzury klasztornej i odbudowano dwa z nieistniejących domków eremickich (przeprowadzone w latach 2014-15 prace archeologiczne wykazały, że było ich 12, a nie jak dotychczas sądzono 16). Przeprowadzono również liczne prace remontowe i konserwatorskie w kościele, zarówno w obrębie dachu i elewacji, jak i we wnętrzu (w tym przy wystroju i wyposażeniu).

Aktualnie w dawnym zespole klasztornym funkcjonuje od 2002 roku Kościół Rektoralny pw. Zwiastowania NMP w Rytwianach oraz ośrodek turystyczno-pielgrzymkowy pod nazwą Pustelnia Złotego Lasu w Rytwianach” - Ł. Młynarski - Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Miejsce znane jest w Polsce i za granicą jako Sanktuarium Ciszy. W barokowej świątyni od roku 2002 trwają prace konserwatorskie zabezpieczające dziedzictwo kulturowe m.in. w postaci polichromii, sztukaterii, stall, unikatowego wnętrza a w ostatnim czasie gruntowny remont przeszły organy.

Obecnie w unikatowym, historycznym założeniu funkcjonuje pustelnia otwarta dla każdego, kto pragnie uciec od zgiełku cywilizacji, by w ciszy zastanowić się nad swoim życiem, pogłębić relację z Bogiem, a także zregenerować siły fizyczne. Sprzyja temu bliskość przyrody, kojąca zmysły cisza, piękno zabytkowego kościoła omodlonego przez pokolenia kamedułów, niepowtarzalny klimat klasztornych murów oraz życzliwość i zaangażowanie personelu.

Rewitalizacja zabytkowego kompleksu pokamedulskiego została oparta na idei życia eremickiego, z uwzględnieniem potrzeb współczesnego człowieka. Na poddaszu poklasztornych budynków okalających dziedziniec kościelny znajdują się dziś pokoje (z łazienkami) oraz kaplica, refektarz i sale spotkań. Do dyspozycji gości są pokoje 1- i 2-osobowe oraz rodzinne. Dla grup pielgrzymkowo-turystycznych dostępnych jest łącznie 70 miejsc noclegowych. Natomiast osoby spragnione większej samotności mogą zamieszkać w domku pustelniczym, odbudowanym na wzór dawnych eremów.

W 2018 roku zabytek został wpisany na listę Pomników Historii decyzją Prezydenta RP Andrzeja Dudy. Aktualnie jest 1 z 9 w regionie i 114 w Polsce. Od sierpnia 2021 zabytek widnieje na liście obiektów polecanych przez Ministra Edukacji i Nauki w programie „Poznaj Polskę” na wycieczkę dla dzieci i młodzieży.

W Pustelni Złotego Lasu warto zobaczyć:

- Galerię Kamedulską, w której zgromadzono stare obrazy, pamiątki i eksponaty dokumentujące dzieje rytwiańskiego eremu (m.in., zrekonstruowana cela mnicha kamedulskiego, archiwum oraz biblioteka, a także galeria prac współczesnych artystów i czasowe wystawy tematyczne)
- Wystawy tematyczne stałe m. in. „Historia zakonu kamedułów”, „15 lat z czterystu”, „Dzieje Pustelni Złotego Lasu”
- Muzeum Filmowe, w którym zgromadzono pamiątki i fotosy z serialu „Czarne chmury” (w rytwiańskim klasztorze kręcone były dwa odcinki) ora z benefisu, który odbył się tutaj w 2013 roku z okazji 40-lecia powstania filmu.

Fot. 1 E. Graboś i A. Komorowski .- Widok z lotu ptaka jesień 2001 r.

Fot. 2. S. Rakowski .Widok z lotu ptaka Odpust klasztorny w 2021 r.

Fot. 3. A. Kos. Droga do świątyni - widok z tzw. szyi z 2020 r.

Fot. 4. W. Kowalewski Odnowione wnętrze nawy głównej w 2021 r. i podświetlone sklepienie w 2020 r.

Fot. 5. J. Paluch Odnowione organy

Fot. 6. A. Zwierzyńska - Kościół Rektoralny pw. Zwiastowania NMP w Rytwianach, pokamedulska barokowa XVII w. świątynia w 2020 r.

Fot.7. S. Ratusznik Grota Maryi Niepokalanej w ogrodach klasztornych w 2021 r.

Drewniany kościółek w Strzegomiu

Jednym z najcenniejszych zabytków drewnianej architektury sakralnej w regionie jest urokliwy

kościółek w Strzegomiu. Żeby dotrzeć do Strzegomia, starej wsi królewskiej, zagubionej w lasach staszowskich, należy zjechać z głównej szosy łączącej Sandomierz ze Staszowem. Nazwa wsi pojawia się w XII wieku - na pieczęci zachował się napis " Gniewomir ze Strzegomia ".

Parafia strzegomska istnieje od połowy XIV wieku. Kiedy zbudowano kościół w Strzegomiu, tego dokładnie nie wiadomo. Jan Długosz wspomina o istnieniu w tej wsi drewnianej świątyni p.w.św. Andrzeja Apostoła, której kolatorem był sam król Polski. W pierwszej połowie XIV wieku parafia Strzegom wynosiła 33,2 km² i mieszkały w niej 192 osoby. Na 1 km² przypadało 5,8 osoby. Miejskowa tradycja ludowa przekazuje, że król Kazimierz Wielki, polując w okolicznych lasach, chciał mieć w pobliżu kaplice i dlatego kazał wybudować niewielką świątynię. Za wsią ciągnie się pas niewielkich wzgórz, z których ponoć spuszczano potężne bale. W miejscu gdzie się zatrzymały zbudowano kościół.

Przyjmuje się, że istniejącą świątynię z bali modrzewiowych wzniesiono na przełomie XVI i XVII w,

konsekrował ja bp krakowski J... an Radziwiłł. W 1609 r. Bp Tylicki dołączył Strzegom do parafii w Wiązownicy. Strzegomski kościół był dawniej często zaniedbywany, o czym świadczą zapiski po wizytacjach. Gruntowne odnowienie przeszedł po 1857 r. Najstarszymi częściami są prezbiterium i przednia część nawy. Pierwotnie był więc jeszcze mniejszy i w takim kształcie przetrwał do naszego wieku, kiedy to został znacznie przedłużony. W poprzednim kształcie był zbyt ciasny. Konstrukcję budowli stanowią potężne bierwiona modrzewiowe, które zostały w środku i na zewnątrz oszalowane deskami. Kościół w Strzegomiu składa się z trzech naw. Środkowa, najwyższa, przykryta jest płaskim stropem. Dwie boczne, oddzielone słupkami od środka i znacznie niższe mają stropy skośne, co wynika z kształtu dachu siodłowego krytego gontem. Wnętrze tego oryginalnego zabytku przepojone jest staropolską atmosferą. Wszystko jest tu

miniaturowe: późnorenesansowy ołtarz główny z pociemniałym od starości obrazem Piety (uchodzący dawniej za cudowny) siedemnastowieczna ambona, barokowe ołtarze boczne ustawione przy tęczy (w lewym obraz Przemienienia Pańskiego, w prawym wizerunek św. Mikołaja). Chór również barokowy.

Pozostałe zabytki.

Inne z ciekawych obiektów to: ruiny gotyckiego zamku obronnego z XV w. w Rytwianach wraz z

Młyn na Grobli

pozostałościami fosy, którego fundatorem był biskup krakowski i arcybiskup gnieźnieński Wojciech Jastrzębiec oraz XIX - wieczny pałac w Rytwianach, otoczony starym, zadbanym parkiem, będący dawniej siedzibą reprezentacyjną księcia Artura Radziwiłła. Dziś pałac jest luksusowym hotelem, pełniącym funkcję ośrodka wypoczynkowo - rehabilitacyjnego z bogatą bazą zabiegową i leczniczą. Jest to także idealne miejsce na wypoczynek oraz organizację szkoleń, kursów, konferencji, bankietów i przyjęć okolicznościowych. Obecnie właścicielem Hotelu jest DGP DOZORBUD Grupa Polska Sp. z o.o. z siedzibą w Legnicy. Dla gości ceniących estetykę i komfort przygotowano 45 miejsc noclegowych w pokojach jedno-, dwu-, trzy i czteroosobowych o najwyższym standardzie oraz dwa ekskluzywne apartamenty. Wnętrze hotelu to doskonałe połączenie nowoczesności i stylu retro.

Spotkamy również ciekawe zabytki ludowego budownictwa mieszkalnego i gospodarczego a także liczne przydrożne kapliczki w Rytwianach, Niedziałkach, Kłodzie i Tuklęczy.

Gmina Rytwiany należy do najpiękniejszych zakątków w województwie świętokrzyskim. Wśród rozległych lasów zachowały się miejsca o wyjątkowych wartościach przyrodniczych. Jednym z nich jest leśno - wodny rezerwat przyrody „Dziki Staw”, w skład którego wchodzi jezioro potorfowe o pow. 2,9 ha i głębokości około 2 m. Otoczony jest dzikimi, podmokłymi łąkami z bardzo rzadkimi gatunkami roślin i zwierząt i pięknym, 120-letnim modrzewiowym lasem, z wspaniałymi okazami modrzewia europejskiego, osiągającego wymiary ponad 35 m! Można tu spotkać kormorany, perkozy, czarne bociany, czaple, wydry i borsuki. Stwierdzono występowanie bardzo rzadkiego chronionego gatunku paproci pn. salwinia pływająca. Ta oaza ciszy i spokoju wywrze wrażenie nawet na najbardziej wybrednym turyście.

Gmina Rytwiany - www.rytwiany.com.pl/index.php?id=213